

PRAVNI POLOŽAJ CRKVENIH ARHIVA PO NASIM ARHIVSKIM PROPISIMA

Arhivska građa vjerskih organizacija predstavlja vrijedan dio naše kulturne baštine. Specifična po svom sadržaju, često vrlo stara po svom postanku, ona predstavlja zanimljiv izvor naučnog i historijskog istraživanja.

Stanje u kojem se nalazi arhivska građa vjerskih organizacija na našem području nije zadovoljavajuće ni s obzirom na smještaj ni s obzirom na središnost te zbog toga nije uvijek pristupačna naučnom i historijskom istraživaču.

Prirodno je stoga da je u Zakonu o zaštiti arhivske građe i arhivima našla mjesto i zaštita arhivske građe vjerskih organizacija.

Pokušat ću u svom izlaganju prikazati gdje i kako je Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima obuhvatio i arhivsku građu vjerskih organizacija.

Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima koji je sada na snazi, donesen je 1962. a prečišćen tekst, nakon izmjene i nadopune, 1965. godine. Ovaj Zakon, koji regulira arhivsku službu u Republici Hrvatskoj, u skladu je u cjelosti s osnovnim načelima Općeg zakona o arhivskoj građi i Zakonom o zaštiti spomenika kulture. Zbog toga ću u ovom izlaganju govoriti uglavnom o Zakonu o zaštiti arhivske građe i arhivima Republike Hrvatske.

Ovim je Zakonom zaštićena sva arhivska građa, bez obzira da li je u društvenom ili građanskom vlasništvu, i da li je registrirana ili evidentirana kod nadležnih arhivskih ustanova. Budući da se vjerske organizacije tretiraju kao građansko-pravne osobe, nužno je zaštitom obuhvaćena i arhivska građa nastala njihovim radom. Na temelju čl. 6. Općeg zakona o arhivskoj građi arhivska građa ima svojstvo spomenika kulture pa je i prema tome zaštićena i u tom smislu.

Da bi bilo posve jasno što čini objekt zaštite, zakon precizira što se sve smatra arhivskom građom. Pojam arhivske građe određen je jasno kako s obzirom na sadržaj, značaj i vrijeme, tako i s obzirom na mogućeg tvorca. Arhivskom građom smatra se sav izvorni i reproducirani dokumentarni materijal koji je značajan za historiju i druge naučne oblasti za kulturu uopće, te za društvene potrebe, a nastao je radom državnih organa, ustanova, društvenih organizacija, građansko-pravnih osoba, porodica i pojedinaca. Budući da su nazivi mogućih tvorca arhivske građe sasvim savremeni, obilježeni čak i društveno-političkom sadašnjošću, te da zbog toga ne bi nastala sumnja, u čl. 2 kad se nabrajaju mogući tvor-

ci, kaže se »... bez obzira na njegove nazive i kada i gdje je arhivska građa nastala...« Takovom formulacijom obuhvaćena je sva arhivska građa svih historijskih epoha.

Nakon tako preciznog određivanja objekta zaštite bilo je potrebno odrediti i **svrhu i cilj zaštite**. To je učinjeno u čl. 3 u kojem se ističe da je svrha zaštite arhivske građe da se trajnim čuvanjem spriječi njezino oštećivanje, nestanak i uništenje i time omogućiti da koristi potrebama zajednice. Arhivska građa treba da koristi društvenim potrebama i to kako sadašnjim tako i budućim. Arhivska služba mora sačuvati arhivsku građu ne samo za savremeno društvo nego i za buduće generacije. Ako se podsjetimo da u arhivskoj građi postoje uglavnom unikati, koji se ničim ne mogu nadoknaditi ako se izgube ili unište, moći ćemo shvatiti značaj zaštite.

Zakonom nije predviđena samo zaštita od uništenja ili oštećenja, već i od eventualnog dijeljenja fondova. U čl. 5. ističe se da se arhivski fondovi ne mogu dijeliti. Građa nastala radom državnog organa, ustanova, privredne, društvene organizacije, građansko-pravne osobe, porodice ili pojedinaca, čini cjelinu i ne može se dijeliti osim u specijalnim slučajevima. Taj princip integralnosti odnosi se naravno i na arhivsku građu vjerskih organizacija.

No Zakon ne određuje samo da se arhivska građa mora čuvati od nestanka uništenja i oštećivanja, već traži da se mora čuvati na savremen način, po načelima savremene nauke i tehnike. Oštećenu građu treba na savremen način restaurirati, konzervirati i osigurati joj odgovarajući smještaj i tehničku opremu. Na takovo čuvanje obavezni su svi imaoći arhivske građe.

Po čl. 7. zakonom se određuju **prava i dužnosti državnih i društvenih organa**, kao i prava i obaveze imalaca arhivske građe.

Te obaveze prava i dužnosti izraženi su u nekoliko članova, pa ćemo neke od njih posebno spomenuti.

Član 11. upućuje **državne organe, archive i imaoce arhivske građe na međusobnu suradnju** u organizaciji čuvanja i zaštite arhivske građe. Potrebno je poticati interes i drugih građana i društvenih organizacija koje su zainteresirane da se što bolje provede zaštita arhivske građe, posebno treba ih zainteresirati u pravilnom postupku pri odabiranju registraturne građe i utvrđivanju arhivske građe. Svakako će biti potrebno kod postupka izlučivanja i odabiranja arhivske i registraturne građe konsultirati se sa stručnim osobama, naučnim radnicima i nadležnim arhivskim ustanovama.

Član 13. u svom prvom stavu kaže da se arhivska građa čuva u arhivima a u stavu 5. kaže se da građansko-pravne osobe mogu držati svoju arhivsku građu.

Član 17. obavezuje imaoce arhivske odnosno registraturne građe na savjesno čuvanje i osiguranje od oštećenja, bez obzira da li je odnosna arhivska građa nastala iz njihova rada i osim toga imaoći su dužni dostaviti nadležnom arhivu popis arhivske, odnosno registraturne građe koju posjeduju, te javljati arhivu svaku promjenu u vezi s tom građom.

Dostavljanje popisa arhivskim ustanovama je vrlo važna obaveza. Naime, ako arhiv ima dobre podatke o arhivskoj građi koja se nalazi izvan arhiva, ako zna koliko je ima, u kakvom je stanju, da li je oštećena, koje je vrsti oštećenje, moći će se voditi jedna smišljena i organizirana politika zaštite oštećene i ugrožene arhivske građe (eventualno restauriranje, konzerviranje, mikrofilmovanje i druge mjere zaštite).

Ne treba posebno isticati da se ova obaveza proteže na sve imaoce građe i da je vrlo korisna.

Građansko-pravne osobe i građani mogu biti vlasnici arhivske građe koja je nastala u radu građansko-pravne osobe ili u radu porodice odnosno pojedinca, ali ne mogu biti vlasnici arhivske građe koja je nastala u radu državnih organa, ustanova koje su vršile javnu službu, osim ukoliko se ne odnosi na njihova prava i odnose. Isti član predviđa i mogućnost deponiranja arhivske građe u arhivske ustanove. Ako imalac arhivske građe nema dovoljno odgovarajućeg prostora, ili ne može osigurati stručnu manipulaciju s arhivskom građom, ili nije u mogućnosti da daje građu na korištenje i osigura nadzor, može u takovim slučajevima deponirati svoju građu kod nadležnog arhiva uz određene uvjete koji se utvrđuju posebnim ugovorom.

U pogledu prometa arhivskom građom čiji su imaoци građansko-pravne osobe i građani, primjenjuju se propisi koji se odnose na promet spomenicima kulture. Preče pravo kupnje pripada arhivu na čijem području djelovanja imaju takvi imaoци svoje sjedište.

Zakon se pobrinuo i da osigura mogućnost korištenja arhivske građe koja se nalazi van arhiva tj. kod građansko-pravnih osoba, što je vidljivo iz čl. 23 .gdje se govori da su građansko-pravne osobe dužne dopustiti **istraživanje i proučavanje arhivske građe** koja je kod njih pohranjena. Ovaj propis nije od koristi samo istraživaču i naučnom radniku, već i imoocu arhivske građe. Čuvanje arhivske građe, smišljena i organizirana akcija oko njene zaštite ima svoje opravdanje upravo u naučnom i historijskom istraživanju i korištenju, pa ne samo arhivi kao specijalizirane ustanove u kojima se čuva arhivska građa, već i svi ostali imaoци arhivske građe morali bi još više nastojati da se više zna o arhivskoj građi koju čuvaju, da se više koristi i proučava.

Član 26. zabranjuje iznošenje izvorne arhivske građe u inozemstvo osim izuzetno temeljem odobrenja republičkog organa nadležnog za poslove kulture. Ne treba posebno isticati da i ovaj propis vrijedi za sve imaoce arhivske građe. Sve su to razumljive i potrebne mjere da sačuvamo kulturno blago koje posjedujemo.

Neispunjavanje zakona u pogledu propisa njime određenih povlači za sobom i određene kazne koje su obuhvaćene u čl. 62. Već prema težini prekršaja kazne su novčane, od 20.000 do 200.000 dinara.

Zakonom nastojalo se obuhvatiti sve mjere zaštite, predviđene su i sankcije u slučaju nepoštivanja zakona, ipak, sve to ne može biti dovoljno da vrijednu i nenadoknadivu arhivsku građu sačuvamo za buduće generacije, ako ne bude više razumijevanja i suradnje između arhivskih ustanova i vjerskih organizacija ili kako se to stručno kaže ako ne bude više arhivske svijesti.

Iako sam na početku izlaganja konstatirala da nas stanje u kojem se nalazi arhivska građa vjerskih organizacija ne zadovoljava moram se malo ispraviti i reći da nije baš svagdje tako loše. Suradnja između vjerskih organizacija i arhiva na našem području vidno je napredovala, a rezultat te suradnje su dva štampana inventara (Biskupije Krk i Župe Mošćenice), u Vjesniku Historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu, niz mikrosnimaka vrijednih dokumenata Samostana franjevacca na Košljunu, u toku je sređivanje i popisivanje arhivske građe Samostana franjevacca na Trsatu te popisivanje arhivske građe Senjske biskupije. No to je tek početak, pa se nadamo da će daljnji rad ići brže i biti još uspješniji.

Zora Brečević